

בַּעֲרוֹן

נוסד עלידי חיים משרנובוין (רב צעיר) ז"ל

שנה י"ט (כרך ל"ז) שבט-אדר, תשי"ה חוברת ד' (200)

מֶלֶךְ וְנָבִיא

מאת אליעזר ליבנה

אין חולקים על כך, כי הביטוי החיוני והמקורי ביותר של היצירה העברית היא הנבואה, וכל התלוי בה. «משפסקה הנבואה בישראל» — זוהי גקודת-המיפנה המכרעת בחיי-הרוח של עמנו: פרשת-דרכים בין תקופת היצירה הגדולה מצד אחד ובין תקופות המשך, שימור והצטמקות — מצד שני. אולם, במרוצת הדורות, תוך הסתגלות לנתיבות הגולה ולשעבוד-מלכיות, הלכה ונטש-טשה ההכרה, כי הנבואה והמלכות — היצירה הרוחנית והחירות המדינית — קשורות וצמודות זו לזו ללא הינתק, מבחינה היסטורית ומהותית כאחד. בראשית התולדה הישראלית מוזדקרת מעל-לכל דמותו של משה-רבינו. בו התגלם המיזוג הגמור של השלטון המדיני והסמכות הרוחנית. צירוף זה מיוחד במינו, נועד לתקופה מיוחדת-במינה: היווצרותה הרוחנית של האומה כמעמד הר-סיני וחיפוש אפיה בארבעים שנות-מדבר. משהושלמה תקופת-המבחן הראשונית, הופסק אתה יחד גם חזיון זה שהיה חד-פעמי במהותו, ולא נועד לקיום הלאומי הרגיל: «כי מגד תראה את הארץ, ושמע לא תבוא». עם גמר תקופת ההתאזרחות הגשמית בארץ-היעודה ועם שיאה-האבקות בין ישראל לפלשתים על דמותה של הארץ — מופיעה הנבואה והמלכות זו בצד זו. הנבואה לא צמחה מעט-מעט מתוך עצמה והשתלבה במקרה עם יסוד המלכות, אלא היא פורצת לפתע בבת-אחת ובמלוא-יכלתה, עקב הכי-

סופים לעצמאות מלאה. ותפקידה העיקרי בולט מתחילת צעדיה: לכונן את מלכות ישראל, להדריך אותה מיסודה, ולשמר „עזר כנגדה“ — בשני מובניו המנוגדים והמשלימים של ביטוי זה. רק דור אחד לפני משיחת שאול למלך, בימי נעוריו של שמואל, נאמר ברורות: „ודבר ד' היה יקר בימים ההם, אין חזון נפרץ“ (שמואל-א', ג' א'). והנה לא עבר דור, ועם ראשית ניצני המלוכה כבר מלאה הארץ להקות-נביאים, ו„חבר נביאים“ יורד לקראת האיש שעתיד להיות מלך ראשון בישראל, בדרכו ראשונה למלכות.

נציג הנבואה הוא שהקים את המלכות, על מלוא סתירותיה. אכן הנביא הראשון לא ראה יעודו מושלם, כל עוד לא ביסס את מלכות-ישראל על כנה. וכאשר נכשל הנסיון הראשון, לא ידע מנוחה בנפשו עד שלא השלימו בדמות אחרת — אותה דמות שהפכה בהכרת האומה סמל חירותה ועצמאותה: מלכות בית-דוד.

עיקר תפקידו של נביא הוא כלפי המלך, כלפי מלכות ישראל, כלפי המדינה היהודית. ואם כי הנביא מעצם ברייתו אינו תלוי במלך ובהנהגת מדינה, אלא אדרבה נועד להוכיחם מדי פעם ולהכתיים את מעשיהם הרי תלוי הוא מאידך בכל רמ"ח אבריו בקיום המלכות. מבחינה ידועה הוא חלק אורגני ממסכת המלכות הישראלית. ואמנם, כשבא הנביא גד להוכיח את דוד המלך על פשעו הכבד, הוא מופיע בפניו לא רק בתוקף חזונו אלא גם בכוח תפקידו הממלכתי: „ודבר ה' אל גד הנביא חחה דוד לאמר...“ (שמואל-ב', כ"ד, י"א).

הנביא ההיסטורי הראשון שמואל מופיע על במת האומה יחד עם המלך הראשון, שאול. ועם הפסקת המלוכה — בא גם דלדול הנבואה. המסורת רומזת על פחיתותו של יחזקאל לגבי הנביאים הגדולים שקדמו לו. על אף „מראותיו“ המרובים: „כל שראה יחזקאל — ראה ישעיהו. למה יחזקאל דומה? לבן-כפר שראה את המלך; למה ישעיהו דומה לבן-כרך שראה את המלך“. היות ומרבית ימיו של הנביא-הגולה לא נתקיימה חירות ישראל בארצו, ניטשטשה הכתובת העיקרית לנבואותיו, נתלש חזונו וניטלה ממנו תקיפותו.

בימי שיבת-בבל, עם התעוררות התקוות על חידוש בית-דוד והעצמאות המלאה, מתחדשת תופעת הנבואה. חגי פונה, כידוע, בפתח דבריו אל זרובבל בן שאלתיאל באותה צורה מסורתית ובאותו תוקף של תביעה ותוכחה, כפי שהיו פונים הנביאים הקודמים אל מלכי בית-דוד בימי בית ראשון. אכן, בסוף דבריו רומז חגי על פשר הפתיחה — על המלוכה המצפה לזרובבל והשחרור המדיני שיתרחש בקרוב: „והשמדתי חזק ממלכות הגויים... ביום ההוא נאום ה' צבאות“ (חגי, ב', כ"ב-כ"ג). ואולם, משנתברר כעבור דורות מעטים, כי התקוה לחירות-ישראל נתבדתה, כי אין עם-יהודה אדון גמור

לעצמו ולא רצו, ואין איפוא ממי לתבוע את מלוא התביעה הדתית והמור-
סרית הסוציאלית והמדינית — ניטל כוח התביעה של הנבואה: הכתובת
לתביעה נפגמה, ואתה גם התוקף הרוחני לתביעה.

ממלכת החשמונאים היתה קצרת-ימים מדי, ומשובשת מדי באיפרכיות
זרות ושלטונות זרים, כדי שהעם יראה בה — אפילו בימי-גדולתה המעטים
— המשך לגיטימי למלכות ישראל. אף על פי כן נתלווה נסיון נועז זה
לחידוש המדינה בנסיון לא פחות נועז לחידוש הנבואה, ואת עקבותיו אנו
מוצאים בספרי החזיונות „הגנוזים”, שחלקם שרר תוך גלגולים שונים, כאשר
הסתלפה מדינת החשמונאים ונפלה לחלוטין — „פסקה הנבואה בישראל”.
לאחר התפרקותו של בית החשמונאים בפנים לא תלתה עוד האומה תקוותה
בשולת זו, אלא הפנתה שוב תוחלתה למלכות בית-דוד — סמל העצמאות
המדינית השלימה והחירות הרוחנית המלאה. ועם זאת: לא היתה בתולדות
עמנו לאחר חורבן בית ראשון תקופת פריחה רוחנית דומה בעצמתה, רב-
גוניותה והשפעתה על הגויים, כתקופה זו של עצמאות מדינית משובשת
וטרופה, מימי יהודה המכבי ועד מרד בר-כוכבא.

יצירתו הרוחנית הגדולה של ישראל קשורה בחירותו המדינית, ולא
רק מבחינת התהליך ההיסטורי-עובדתי, אלא — כאמור — גם מבחינה מהו-
תית. ואפילו החירות החיצונית אינה אלא קליפה בלבד, הרי זו קליפה שאין
התוך יכול להתקיים לאורך-ימים בלעדיה.

ושוב אין עדות מוסמכת לכך, מאשר עדותה של הנבואה עצמה.

הניגוד המתמיד-יחוזר בין המלך והנביא איננו ניגוד בין הפכים המור-
ציאים זה את זה, אלא השתלבות שני כוחות חיוניים המתסיסים ומעוררים
אחד את רעהו. ואין הציר האחד יכול להתקיים ללא קיומו של הציר השני.
הנוגד ומשלים כאחד. שמואל הנביא חוזה, כידוע, מראש את חומר ליקוייה
של המדינה ואת תוצאות קיומה הבלתי-נמנעות. והוא יודע היטב, שאלה
ליקוייה של כל מדינה, ואפילו „הפרוליטארית” ביותר, כשהמועד לשלטון
הוא „מקטני שבטי ישראל”, „נחבא אל הכלים”, ואיננו מתאווה לשלום
מלכתחילה. ואולם, עם קיום כל החששות הכבדים אין ספק, מראשית סיפור-
המעשה בתנ״ך, מה הן מסקנותיה של היאבקות פנימית זו: „ואתה שמע
בקולם, אך כי העד תעיד בהם, והגדת להם משפט המלך אשר ימלוך עליהם”.
והנביא עצמו, בעל הספקות והאזהרות, הוא שממליך את המלך הראשון על
ישראל, ומברך את פעלו.

משהועמדה האומה בפני ההכרעה הגורלית על דמותה הלאומית של
הארץ — אם תהא לארץ-פלישתים (פלשתינה בלע״ז), או תיהפך לארץ-
ישראל, שחוקי ישראל שוררים בה ורוחו שפוכה עליה, — לא נשארה עוד
ברירה, והמלוכה הוכרזה בסמכותה של הנבואה. אמנם: המלוכה הוקמה תוך

לבטים ורוחניים קשים וכובד־ראש, כאשר לא ארע לשום גוי עלי אדמות בעד יסוד ממלכתו, מראשית הימים ועד עתה.

ומאז — כל תולדות היחסים בין הנבואה והמדינה, בין החוזה והמלך, הם שלשלת בלתי פוסקת של מאבק הדדי. אולם הדבר נעשה מתוך הכרה בדבר התלות ההדדית בין שניהם. לא רק המלך „העושה ישר בעיני ה'“ מקבל את תוכחתו של הנביא ונשמע למוצא פיו, אלא גם הנביא מקבל את עולה של מלכות ישראל, ואינו חפשי מלדאוג למעמדה ולכבודה, וגם כשאין לבו שלם אתה. הנביא אמון לא על צדק מופשט בלבד אלא על התגלמותו תוך חירות־ישראל, משום כך איננו משוחרר ממצוות־ציבור ומציווי־מדינה. כרגיל בתנ"ך, מקופלת האחרית בחזיונות הראשית. אין, אולי, דוגמה מזעזעת וסמלית יותר לתופעה זו, מאשר פרידתו של שמואל משאול. מאחר שהנביא בישר למלך, כי ה' מאס בו ובביתו, בגלל החטא שחטא ברחמו על עמלק, (ועדיין לא פסקה אקטואליותם של הדברים), פונה שאול לעבר החוזה: „חטאתי, עתה כבדני־נא נגד עמי ונגד ישראל, ושוב עמי והשתחית לי לה' אלקיך. וישב שמואל אחרי שאול, וישתחו שאול לה'“ (שמואל א', ט"ו ל"א).

יחס הדדי מעין זה התקיים בין הנביא והמלך לא רק כשנושא המלוכה היה אדם בעל מידות תרומיות. עצם תפקיד המלוכה בישראל חייב את שני הצדדים — הנביא והמלך כאחד — לתלות הדדית מיוחדת במינה, שאין דוגמתה בשום דפוס ממלכתי בתולדות העמים. קשה לתאר ניגוד אישי ורוחני קשה יותר מאשר בין אליהו הנביא ואחאב בן עמרי מלך ישראל. אולם, לאחר המבחן על הכרמל, היתה יד ה' אל הנביא „וישנס מתניו, ורץ לפני אחאב עד בואכה יזרעאלה“ (מלכים א', י"ח מ"ו). ויואש, מלך ישראל — נאמר עליו „ויעש הרע בעיני ה' ולא סר מכל חטאת ירבעם בן נבט“ — משודע לו על מחלתו האנושה של אלישע, הריהו מזדעזע עד לתהומי־נפשו: „וירד אליו יואש מלך־ישראל ויבך על פניו ויאמר: אבי, אבי, רכב ישראל ופרשיו...“.

באותו מעמד עולה לעינינו אחד החזיונות המרתקים ביותר שבתנ"ך, ויש בו משום גילוי היחס ההדדי של מלך ונביא בישראל: „ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים. ויקח קשת וחצים. ויאמר למלך ישראל הרכב ידך על הקשת, וירכב ידו. וישם אלישע ידו על ידי המלך. ויאמר, פתח החלון קדימה, ויפתח. ויאמר אלישע ירה, ויור. ויאמר חֲת־תשועה לה' וחֲת־תשועה בארם והכית את ארם באפק ועד כלה. ויאמר קח החצים, ויקח. ויאמר למלך ישראל הך ארצה, ויך שלוש פעמים ויעמוד. ויקצוף עליו איש־האלוקים ויאמר להכות חמש או שש פעמים, אז הכית את ארם עד כלה... וימת אלישע“... .

וכך בכל דור ודור. מלך ונביאו, נביא ומלכיו: שמואל לשאול ודוד. נתן וגד לדוד ושלמה, שמעיה «איש־האלוקים» לרחבעם — שרשרת בלתי־פוסקת עד לדמויות הטרגיות של ירמיהו וצדקיהו, ומעבר להם חגי ורובבל. ומי יודע מה טמון עוד בגנוי ההיסטוריה הישראלית ומה מרומז עוד בחיקה. כל עוד היה מלך בישראל ויהודה, ואפילו הוא רשע־מרושע, סימל בעצם קיומו, לפי מושגי הזמן, את חירות ישראל ועצמאותו — הכתובת החיה לועמו של הנביא. ההודמנות לפעלו הרוחני, והצנור הנאמן לדברו בגויים. ואילו כשחירותו של ישראל נפגמה ועצמאותו השלמה נתרסקה — נעלם בעל־דברו של איש־החזון מעיקרו. הפטיש נשאר ללא סדן. הנבואה פסקה בישראל.

עֲרָה עִם גִּילִי

מאת גבריאל פרייל

איני יודע מיהו האדם הצעיר
 עבר על פני באישון ליל ערפד,
 קשצצדי הדהדו בטוחים ובהירים
 על מדרכות נמות.
 האם שולית אופה הוא שהשקים
 לפנר מקמחו על פני שחור,
 או בבית דואר כהה אור ממזיע
 ידיעות קרובות וקשורות אי־משם,
 או שמא שכור נשף הוא, מאחר מאד
 ומזדרו להגיע לבקרו המספח?

הוא עבר על פני. אולי הייתי כננה צל לא שעה אקיו בכךד,
 ואולי כבךק פלחתי שדה ראיתו שהפתע.
 ואני איני אלא אדם מאט הלוכו ורנעיו בעולם ערפלי,
 רואה כל עובר על פני כעצה צף עם גלי.